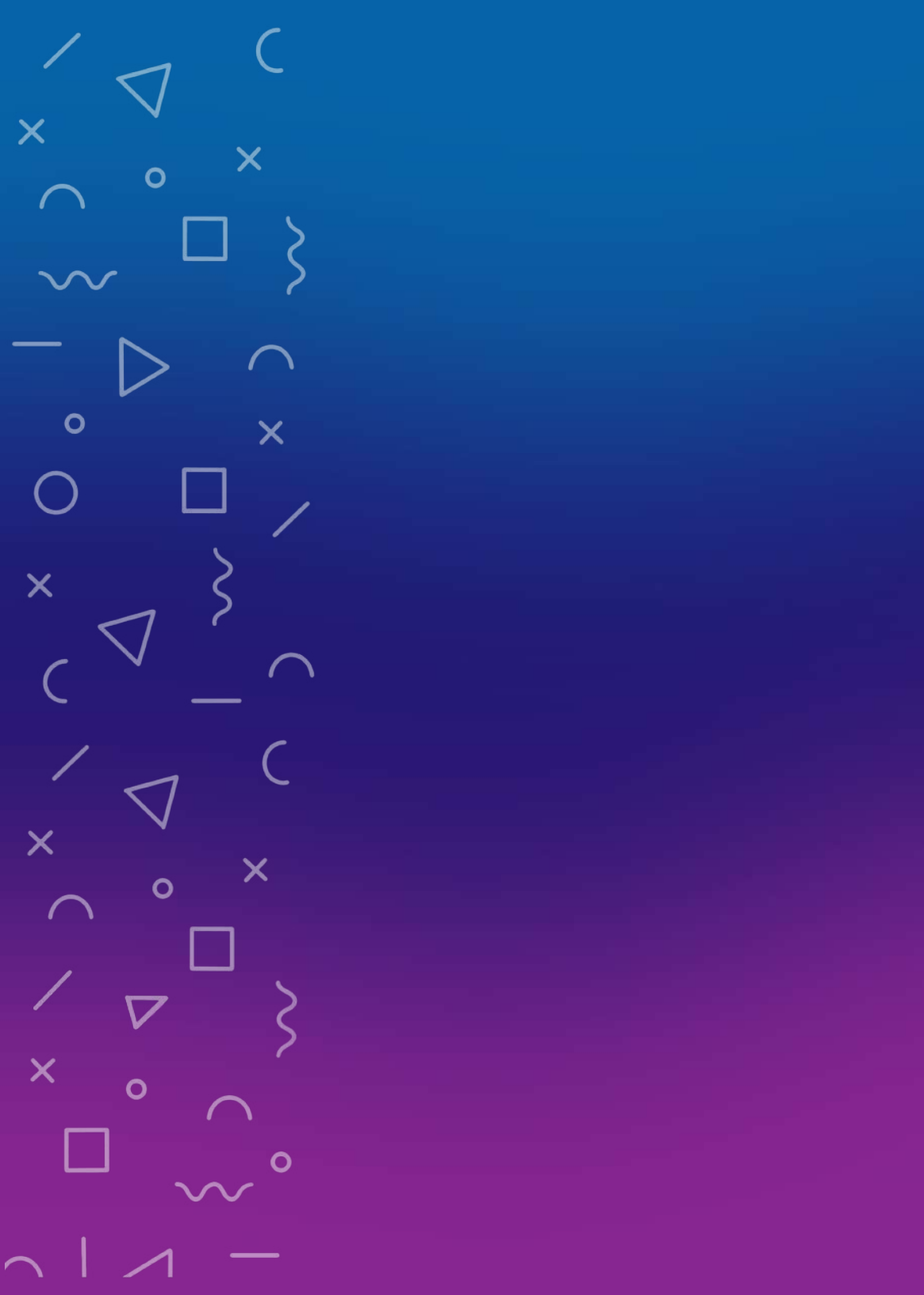

AKO NA TECHNOLOGIE V RODINE

upokojujúci sprievodca
pre rodičov v online dobe

Andrea Cox
2023

AKO NA TECHNOLOGIE V RODINE?

upokojujúci sprievodca
pre rodičov v online dobe

Andrea Cox
2023

Vydané s podporou Európskej ľudovej strany
2023

Publikácia je nepredajná

Revidovali:

Mgr. Šárka Šuvadová

Mgr. Natália Babicová

Dizajn a ilustrácie: Mária Pikuláková

ISBN 978-80-570-4692-9

Andrea Cox vedie občianske združenie Digitálna inteligencia, ktoré sa venuje výchove k digitálnemu občianstvu a podpore bezpečného a zodpovedného používania technológií. Študovala na Filozofickej fakulte UK a zodpovedá za chod organizácie. Pracovné skúsenosti získavala v práci pre Úrad vlády, Národnú radu Slovenskej republiky či v Nadácii Pontis pri budovaní kapacít štátnej správy, resp. prenosi demokratizačnej skúsenosti pre občiansku spoločnosť na Západnom Balkáne a v krajinách Východného partnerstva.

Bola spoluautorkou metodického postupu programu ministerstva školstva Škola bez nenávisti. Je lektorkou pre viaceré štátne inštitúcie v oblasti bezpečného používania internetu a mediálnej gramotnosti. Spolupracuje s najväčšími sociálnymi sieťami a verí, že bezpečná participácia na dianí v digitálnom svete podporuje slobodu, ochranu demokracie, základných ľudských práv idúc ruka v ruke s osobnou zodpovednosťou.

Miriam Lexmann (KDH) je poslankyňou Európskeho parlamentu za Slovensko v rámci frakcie Európskej ľudovej strany (ELS). Medzi jej priority patrí obrana slobody, demokracie a ľudskej dôstojnosti v Európskej únii i vo svete. Miriam Lexmann je členkou Výboru EP pre zahraničné veci (AFET), Podvýboru pre bezpečnosť a obranu (SEDE), Výboru pre zamestnanosť a sociálne veci (EMPL), Delegácie pre vzťahy s Bieloruskom a Delegácie pri Parlamentnom zhromaždení Euronest.

Je jednou zo zakladajúcich členov a spolupredsedníčka Medziparlamentnej aliancie pre Čínu (IPAC) ako aj neformálnej skupiny pre ochranu slobody v Hongkongu a pracovnej skupiny United For Ukraine. Je členkou správnej rady Nadácie Tunegu, Púčika a Tesára. Pred svojím zvolením do Európskeho parlamentu pracovala v oblasti podpory demokracie ako riaditeľka európskej kancelárie Medzinárodného republikánskeho inštitútu. Predtým pôsobila v diplomacii ako stála predstaviteľka NR SR pri EÚ ako aj v ďalších poradných funkciách v rámci Európskeho parlamentu a Rady Európy.

**Milí rodičia,
Priatelia,**

Žijeme v časoch obrovských a rýchlych zmien. Nové digitálne technológie nám každodenne uľahčujú množstvo bežných činností. Namiesto pošty posielame pozdravy z dovolenky cez sociálne siete, bankové prevody si sami autorizujeme v aplikácii, pri telefónnych búdkach sa nostalgicky fotíme hádam už len v Londýne.

Dnešná mladá generácia sa rodí do digitálnej doby, ktorej najväčšou výzvou je viac než kedykoľvek predtým prehlbovať a rozvíjať ľudskosť. Za kľúč k tomu považujem predovšetkým dve veci. Tou prvou je efektívne legislatívne nastaviť fungovanie nových technológií, o čo sa vo svojej parlamentnej práci každodenne usilujem. Ochrana súkromia, osobných údajov či slobody prejavu patria k základným hodnotám, na ktorých záleží nám všetkým. Druhou je individuálna zodpovednosť každého z nás aj v online priestore. Múdre poznanie i skúsenosť nám vraví, že nie všetko, čo môžeme, nám osoží. Rozlišovanie a rozhodovanie, čo je pre nás dobré a správne, zásadne ovplyvňuje náš život. Nie je to ľahké a množstvo informácií je dnes častokrát náročné vyhodnotiť. O to viac, ak ide o naše deti.

Som veľmi rada, že prostredníctvom tejto publikácie s nami jej autorka Andrea Cox zdieľa svoje cenné poznatky a skúsenosti. Nech sú inšpiratívne i poučné pri objavovaní a osvojovaní nových zručností, ktoré sú pre ochranu ľudskej dôstojnosti a zdravého vývoja detí tak potrebné.

Miriam LEXMANN

Poslankyňa Európskeho parlamentu (KDH)

OBSAH

Čo vás čaká	7
Výzva pre rodičov	9
Digitálne občianstvo – také existuje?	16
Chrániť alebo zabraňovať?	21
Kto sa bojí umelej inteligencie?	25
Netušila som, že moji žiaci sú takí šikovní	32
Záver	37
Bibliografia	38

ČO VÁS ČAKÁ

Možno máte rodičovstvo v malíčku a bez problémov vychovávate svoje deti, viete si poradiť v každej situácii, dokážete ich zabaviť aj usmerniť, ste s nimi kamarát, no zároveň vás deti rešpektujú pre váš pevný postoj a nezlomné stanoviská vo výchove. Možno zvládate modernú dobu, priatelíte sa s najnovšími technologickými výtvarkami a ste uvedomelým používateľom internetu. A možno ste jedným z tých rodičov, ktorí sa snažia, ako len vedia a aj napriek tomu majú niekedy pocit, že by potrebovali návod, jasnú radu, odporúčanie.

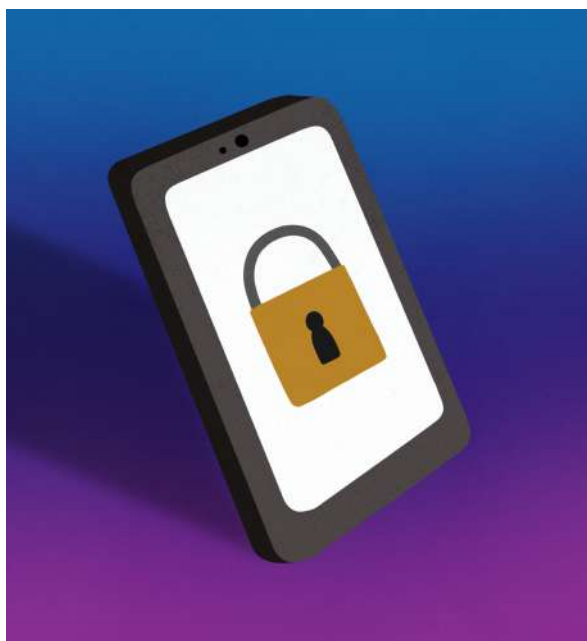
Veď toto nás na kurze budúcich rodičov neučili! Ukazovali nám, ako držať bábätko, aby si odgrglo, ale ako si poradiť s nekontrolovateľným obsahom neustále dostupným pre naše dieťa, to nás neučili. Či už patríte medzi Husákové deti alebo mileniálov, je veľká pravdepodobnosť, že to, čo ste sa o internete, v tom lepšom prípade, učili v škole, je už dávno zastaralé. Možno ste mali šťastie a váš zamestnávateľ vám zaplatil kurz, ako používať Word alebo Excel a pritom ste sa dozvedeli aj niečo o kybernetickej bezpečnosti. V tom horšom prípade idete na to systémom pokus – omyl. A či už hovoríme o bezpečnom používaní technológií, alebo o sprevádzaní vašich potomkov vodami internetu, ste skôr samouk.

Táto publikácia je určená všetkým, ktorí sú otvorení novým pohľadom, informáciám, no zároveň nečakajú návody v štýle 13 rád, ako sa skamarátiť s internetom. Ak čítate túto publikáciu, pravdepodobne to znamená, že sa pýtate, rozmyšľate, alebo hľadáte odpovede. Táto publikácia má byť akýmsi sprievodcom rodiča, ktorému záleží na svojom dieťati, zaujíma ho jeho zdravý psychický a fyzický vývin, nechce ho obmedzovať, no ani rozmaznať opíťou láskou. Ak aj vy patríte medzi ľudí, ktorí akceptujú, že moderné technológie sú naša prítomnosť a ak

sa ich naučíme používať správne, aj naša priaznivá budúcnosť, táto kniha je pre vás.

Výber tém nebol náhodný, ale poznačený každodennými otázkami, s ktorými sa stretávam vo svojej práci, alebo ich riešim ja ako rodič. Na pomoc som si zobrala citáty uznávaných vedkýň, učiteľa či pápeža Františka. Vedú moje myšlienky, ktoré podporujem aktuálnymi výskumami a údajmi z prieskumov.

V publikácii sú obsiahnuté vedomosti z problematiky bezpečného používania internetu. Tie som získala najmä zo stoviek hodín rozhovorov s kolegami z akadémie a organizácií venujúcich sa bezpečnému internetu a tiež z firiem, ktoré si založili svoje podnikanie na kyberbezpečnosti. Rovnako čerpám z môjho pozorovania, ktoré som, ako rodič a humano-centrista, získala sprevádzaním životom môjho dieťaťa a stretávaním inšpiratívnych ľudí.

VÝZVA PRE RODIČOV

Digitálny svet rozšíril povinnosti rodiča do oveľa širšieho prostredia ako kedysi. Rodič tak funguje v podmienkach, ktoré často nedokáže ovplyvniť. Tak, ako konštruujú svoju rodičovskú filozofiu, cez ktorú dávajú úsilie a hodnoty aj do jednoduchých úloh a tak, ako si osvojujú rôzne stratégie prijatia, manažovania a odolávania [technológiám pozn. autorky], sa rodičia snažia dennodenne kalkulovať, čo sa oplatí robiť, prečo a za akú cenu. Ukazujú sa, že sú vynaliezaví pri navigovaní nejasnej cesty medzi minulosťou, prítomnosťou a budúcnosťou. Avšak táto cesta je posiatá ťažkosťami, neporozumením a nevyužitými príležitosťami¹.

Sonia Livingstone a Alicia Blum-Ross

Vraj jedno víkendové vydanie Times obsahuje toľko informácií, koľko sa stredoveký človek dozvedel za svoj celý život. Rozsah informácií, ktoré sú dostupné bežnému človeku v geopriestore strednej Európy, sa radikálne zväčšil v porovnaní s tým, k akým informáciám sa vedel dostať pozemšťan v druhej polovici minulého storočia.

Kurikulárna reforma školstva, ktorá nevyhnutne musela prísť s rozvojom vedeckého poznania a nástupom informačno-komunikačných technológií, priniesla do života našich detí nové školské predmety, ktoré sme za našich školských čias nepoznali. Nové socio-ekonomické prostredie a zmeny politických systémov v našom regióne na prelome 80-tych a 90-tych rokov minulého storočia zase priniesli úpravy v obsahu predmetov a školských osnov. Zatiaľ čo pred rokom 1989 bola udalosť v Československu v auguste 1968 venovaná krátka veta,

¹ Sonia Livingstone a Alicia Blum-Ross, Parenting for a Digital Future (2020) Oxford 2020

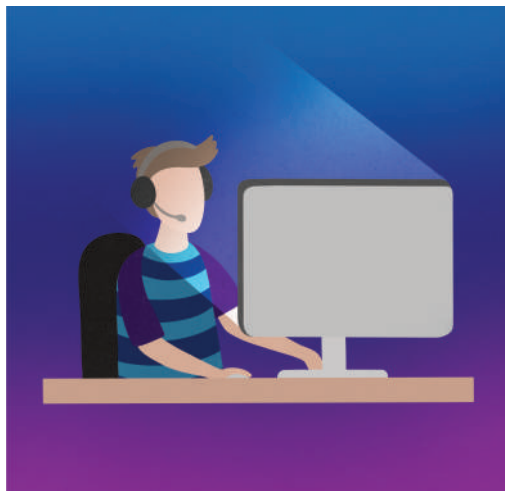
dnes je téme venovaná väčšia časová dotácia už aj na hodine. Aj nové objavy vo vede sa prirodzene pretavujú v obsahu a rozsahu toho, čo sa deti dnes v škole učia.

Obzor žiakom rozširujú aj rôzne záujmové krúžky a kurzy. Neformálnym vzdelávaním sa deti dozvedajú o témach, ktoré ich bavia. Sú vnútorne motivované študovať viac o tých oblastiach, na ktoré v škole nie je priestor. Často ide o odvetvia úzko napojené na technologický vývoj a objavy.

Ak sa dnes deti v mimoškolských krúžkoch dozvedajú o 3D tlačiarňach a učia sa programovať, ako vytlačiť miskú, alebo vytvárajú animované videá v najnovších softvéroch, sú to vedomosti, ktoré prichádzajú skôr a prirodzenejšie k deťom, ako k rodičom, ktorí by ich mali procesom objavovania sveta sprevádzať. S prepojením výsledkov vedecko-technického výskumu do praxe, tlak regulátora na spojenie kedysi akademicko-teoretických projektov a aplikačnej praxe a investovaním súkromných zdrojov do vedy a výskumu pocítili aj bežní občania exponenciálny nárast technologických inovácií.

Technológie nás sprevádzajú životom pri výkone bežných aktivít. V čase, keď rodičov formovala škola, pionierske organizácie či socialisticke zväzy mládeže, bol prístup k informáciám kontrolovaný a silne limitovaný. Dnešní študenti majú vďaka informatizácii prístup k oveľa väčšiemu objemu informácií, ako sú schopní absorbovať, kategorizovať, spracovať a vyhodnotiť. Ak hovoríme, že „rodičovstvo musí mať oveľa väčší záber ako kedykoľvek predtým“, pozeráme sa na obsah informácií, formu, ako sa k nim deti dostávajú, nositeľov týchto informácií a zdroj, odkiaľ pochádzajú. Počas diskusií o výchove viacerí rodičia hovoria, že sa cítia prevalcovaní technológiami. Dokazujú to aj rôzne výskumné správy². Je pri tom zaujímavé sledovať paradigmálnu zmenu v ponímaní zodpovednosti a bezpečnosti online.

² Tools for Today's Digital Parents, Family online safety institute, 2020

Povojnová generácia, ktorej sa niekedy hovorí ako baby boomers, zastáva konzervatívny model a vo väčšej miere (57 percent) berie na svoje plecia zodpovednosť za to, ako sa ich dieťa cíti pri používaní internetu. Generácia detí s kľúčikmi na krku, alias Husákové deti, ktorí sa stali rodičmi, prenášajú túto zodpovednosť viac na technologické firmy, ktoré sú zdrojom zábavy a učenia. Mileniáli, teda tí narodení po roku 1980, jasne hovoria, že zodpovednosť za online duševnú a fyzickú bezpečnosť by mali mať firmy, ktoré prinášajú produkty s možným rizikom.

Technológie nie sú ani dobré, ani zlé. Sú také, ako ich využívame. Táto jednoduchá veta môže upokojiť viacerých rodičov. Ak usmernia svoje dieťa a ukážu mu cestu zdravého využívania technológií, sociálnych sietí a hier, budú celej rodine na úžitok. Potrebujú však na to pomoc sociálnych sietí a informačno-technologických firiem, ktoré nastavujú algoritmy, vyvíjajú softvéry a posúvajú hranice používania techniky v mnohých oblastiach ľudského i zvieracieho života. Firmy sú majiteľmi informácií, súkromné spoločnosti ovládajú nastavenia súkromia a algoritmov toho, čo sa bude našim deťom zobrazovať. 30 percent rodičov – mileniálov berie ťarchu výchovy v prepojenom svete na seba. Zvyšok požaduje, aby sa **technologické firmy** vstupujúce do myslenia a cítenia

našich detí a profitujúce či už z kúpy ich produktu, času, ktorý deti strávia s ich výrobkami, alebo zberu osobných údajov, ktoré im nevinnou registráciou dávame, **podieľali na vzdelávaní o bezpečnom používaní ich výrobkov.** Ak nebudú firmy k prevencii pristupovať zodpovedne, prispievajú tým k možnosti, že online riziká sa pretavia na reálne ujmy. Dnešní rodičia chcú, aby ich produkty boli také bezpečné, že pri ich používaní nebudú musieť mať strach či obavy. Nie je v ich moci ovplyvniť, ako bude vyzeráť nastavenie videohier, sociálnych sietí, alebo kde všade sa bude uplatňovať umelá inteligencia.

Preto je správne požadovať, aby firmy vyvíjajúce tieto produkty, pomohli rodičom sprevádzať deti náročným obdobím dospievania. Majú na to tie najlepšie zbrane: vstupné informácie, kde všade môže dôjsť k ohrozeniu dieťaťa online nevhodným obsahom, kontaktom, dĺžkou expozície, kapacity, tých najlepších vývojárov a inžinierov, finančné zdroje a prístup k vlastnému produktu. Informačno-technologické firmy si uvedomujú, že nechcú byť zdrojom problémov, naopak chcú byť súčasťou riešenia.

Ak musia rodičia neustále rozmýšľať nad tým, ako pristupovať k používaniu digitálnych technológií, ako zmierňovať riziká pri vývine ich dieťaťa a zároveň s ním udržiavať dobré vzťahy, konajú cieľavedome a sú tzv. vedomými rodičmi. Každý jeden deň je pre nich príležitosťou na vedomú realizáciu rodičovstva. Vedomý prístup k telu, duši a rodičovstvu je populárny prístup uplynulých rokov aj v našom geopriestore. Vedomý, mindful, sa používa na označenie stavu vedomia, postupov podporujúcich toto vedomie, spôsobu spracovania informácií a charakterových vlastností³. Tento vedomý prístup sa aplikuje bez hodnotenia, bez posudzovania seba samého v danom procese. Iste, je nevyhnutné ponoriť sa do hry s dieťaťom a vychutnať si moment jeho radosti, keď nad nami vyhrá vo videohre. Avšak následne je dobré zhodnotiť si svoju skúsenosť sám pre seba a prejsť si

³ <https://www.apa.org/monitor/2012/07-08/ce-corner>

procesom reflexie. Dokážeme si tak zhodnotiť, či povolenie hrania danej hry zapadá do našej rodičovskej filozofie.

Takmer 50 rokov vo výskume rodičovských prístupov len potvrdzuje výchovné štýly, ktoré americká psychologička Diana Baumrind priniesla v 60-tych rokoch minulého storočia. Základom jej prístupu je to, aký vplyv bude mať daný štýl výchovy na dieťa a aký výsledok mu to prinesie. Pre zdravý vývin dieťaťa sú kľúčové dve dimenzie, a to emocionálna dimenzia a dimenzia kontroly. **Emocionálna dimenzia** zahŕňa mieru blízkosti, vrelosti, sociálnej opory, ktorú rodičia poskytujú deťom či citlivosť na potreby dieťaťa⁴.

Aktivity dieťaťa na internete ponúkajú každý deň príležitosť, aby rodič prejavil svoju empatiu voči zvolenej voľnočasovej činnosti svojho dieťaťa, akceptoval ním zvolenú hru či výber vzorov, ktoré bude sledovať. Ak sa rodič nedokáže stotožniť s výberom aktivít svojho dieťaťa, alebo ak odporujú jeho svetonázoru alebo náboženskému presvedčeniu, zvolí taký výchovný štýl, s ktorým je vnútorne stotožnený. Môže danú hru zakázať (autoritársky štýl), alebo daný fakt ignorovať a ponechať na dieťati rozhodnutie, či bude podľa rodiča nevhodnú hru hrať ďalej (zhovievavý alebo liberálny štýl), alebo mu vysvetlí svoj postoj a diskusiami nájdu spoločné riešenie (autoritatívny/demokratický štýl).

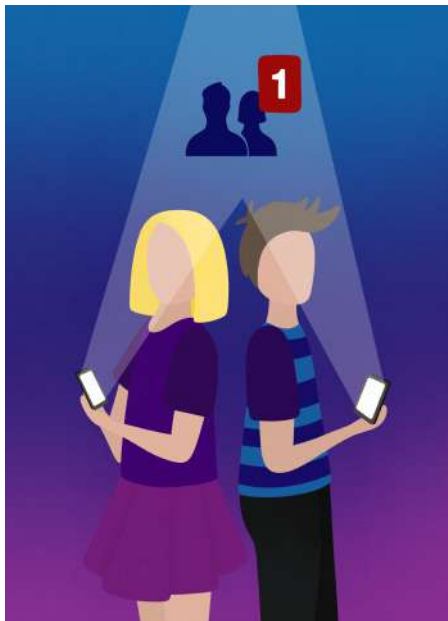
Dimenzia kontroly definuje mieru a spôsob, akým rodič kontroluje dieťa - či mu necháva istú mieru autonómie alebo riadi jeho rozhodnutia. Autoritársky rodič má kontrolu nad tým, čo robia jeho potomkovia online, akú aplikáciu si môžu stiahnuť do svojho telefónu, koľko hodín majú povolené stráviť online. Tieto deti majú tendenciu k nižšej sebaúcte, zdajú sa neisté, sú menej nezávislé a objavujú sa u nich problémy so správaním. Je pravdepodobné, že aj vaše dieťa má na svojom telefóne nainštalovanú rodičovskú zámku. **Rodičovská zámka na tech-**

⁴ Mária Bačíková, Psychológia rodičovskej kontroly v dospievaní, Univerzita P. J. Šafárika (2019)

nologickom zariadení sa nerovná autoritárskej kontrole rodiča. Prirodzene by bolo nesprávne vyhodnotiť, že ten, kto používa rodičovskú kontrolu na telefóne či notebooku svojho dieťaťa, má potrebu kontrolovať, čo tam dieťa robí. **Rodičovské kontroly sú dobrým doplnkom autoritatívneho štýlu výchovy,** ktorý sa zakladá na diskusii, vedení, láskavom, no pevnom postoji pri dôležitých otázkach.

Rodičovská kontrola nie je kontrolou dieťaťa. Je ochranou pred nástrahami internetu, napríklad nevhodným obsahom či kontaktami. Môže ochrániť aj pred našim vlastným mozgom, keď si pýta ďalšiu dávku dopamínu podieľajúceho sa na vzniku dobrých pocitov, ktorú nám validácia na sociálnych sieťach alebo v herných skupinách ponúka.

Ak sa pristavíme pri štýloch rodičovstva, bude zaujímavé sledovať, akým spôsobom ovplyvnia technológie rodičovské štýly. Dnes je zber informácií k vzťahu rodič – dieťa založený do veľkej miery na samoreportovaní⁵, niekedy je súčasťou výskumu rozhovor s účastníkmi tohto vzťahu. Pri ňom však môže dochádzať k tzv. želaným odpovediam. To znamená, že odpovedajúci môže prispôbiť svoje odpovede tak, aby sa ukázal v želanom svetle, prípadne odpovedá tak, ako si myslí, že výskumník chce počuť. Je možné, že priebežne zberané odpovede naprieč dlhším časovým úsekom by stroj vyhodnotil inak ako človek? Je možné, že sa naše rodičovské štýly zmenia, zlepšia alebo naopak

⁵ Thomas G. Power, Parenting Dimensions and Styles: A Brief History and Recommendations for Future Research, in Childhood Obesity (2013)

zhoršia hutnejšou prítomnosťou technológií v našom živote?

K povzdychu vedkýň Livingstone a Blum-Ross, že cesta rodičovského sprevádzania svetom technológií a internetu je posiatá ťažkosťami, neporozumením a nevyužitými príležitosťami, je nutné dodať, že dnes do procesu výchovy dieťaťa nevstupuje len užšia či širšia rodina. Nevyužitou príležitosťou sa javí skutočnosť, ktorú mnohí nevnímajú. Keď hovoríme o rizikách na internete, zvyčajne rodičia upozorňujú na nevyžiadaný kontakt iniciovaný osobami, ktoré majú nekalé úmysly, alebo na podvodné aktivity kriminálnych skupín na internete. Upozorňujú, že by sme mali potvrdzovať priateľstvo na internete len tým ľuďom, ktorých poznám z reálneho života, blokovať nevyžiadaný kontakt či nikdy nereagovať na fotografie sexuálneho charakteru.

Rovnako dôležité je však spomenúť aj vplyv, aký majú na našu psychiku iní ľudia, ktorých produkciu online sledujeme. Už nás neovplyvňujú len politické, náboženské autority, volené alebo prirodzené, rodina, škola, krúžky, alebo komunita a obec, kde žijeme. **Algoritmy zobrazovania obsahu na sociálnych sieťach rozhodujú, čo vidíme, čo vnímame, čo nás zarmúti, poteší, či nahnevá.** Napriek predstave kontroly nad obsahom videným na internete je to ilúzia, ktorú vytvárajú sociálne siete svojou podstatou.

To, čo uverejní niekto v Brazílii, má vplyv na dieťa či dospelého na opačnej pologuli bez toho, aby sa poznali. Pri čítaní obsahu online sa spúšťajú rôzne mechanizmy v mozgu, ktoré nás môžu vyprovokovať k rôznym krokom. Post úplne neznámeho človeka spustí činnosť amygdaly a následne mozgovej kôry. Môžu sa začať produkovať hormóny šťastia, ale aj stresové hormóny. Uvedomelý dospelý vie rozlíšiť, aký obsah mu ubližuje, po vzhliadnutí ktorého sa necíti dobre. Deti však takéto zvládacie mechanizmy nemajú vybudované.

DIGITÁLNE OBČIANSTVO – TAKÉ EXISTUJE?

Deti a mladí ľudia dnes môžu četovať, posilať správy, emaily a dokumenty a obťažovať a šikanovať jeden druhého. Disinhibičný efekt znamená, že deti často používajú sociálne siete a správajú sa tak, ako by sa normálne nesprávali v offline svete. V skratke, zvýšenie sociálneho a emočného vzdelávania, súcitu, sebasúcitu, empatie a láskavosti – všetko kľúčové zručnosti digitálneho občianstva – je prvým krokom k zníženiu kyberšikanovania a nenávisti online.

Elisabeth Milovidov

Jedným z odporúčaní, ako pristupovať k obsahu na sociálnych sieťach, je manažovanie svojej online identity. Je dôležité mať pod kontrolou, kde všade zadávam svoje osobné údaje a vedieť, ako sú spracovávané, ale aj to, ako pôsobím na iných, ako ma môžu vnímať ostatní. Aký signál vysielam svojim deťom, ich kamarátom, prípadne širšiemu okoliu tým, ako manažujem svoje sociálne siete? Mám otvorený, verejný alebo zatvorený, súkromný účet? Uverejňujem tam veci, ktoré môžu slúžiť ako návod pre dobré občianstvo?

Je možné, že snaha o kontrolu obsahu online je viac prejavom nedostatočnej kontroly nad ostatnými časťami života v offline. Môžem ovplyvniť to, čo uverejňujem, ale v reálnom živote môže mať rodič často pocit, že je unášaný riekou povinností v práci, rodine, daňových a odvodových povinností voči štátu, obci. Vedomie, že to, ako vyzerá jeho online identita, je plne v jeho moci, pomáha preťaženému a často nedocenenému rodičovi zvládnuť tlak, ktorý na neho vyvíja trhová spoločnosť 21. storočia. V spoločnosti 21. storočia sú prítomné spoločenské trendy, ktoré majú štrukturálny dopad na rodinu.

Dochádza k úpadku nukleárnej rodiny, základnej jednotky spoločnosti. Naopak, funkčné záujmové skupiny, teda až terciárne sociálne zoskupenia, už nie sú len občasným doplnkom rodinného života. Stávajú sa pravidelnou súčasťou emancipovaného života a sebarealizácie.

Tieto záujmové skupiny sa snažia určovať svojim stanoveným rozvrhom chod domácnosti, finančné priority a to, ako bude rodina tráviť čas. Prirodzene, toto sa nevzťahuje na rodičov, ktorí, možno nevedomky, aplikujú zanedbávajúci štýl rodičovstva, neplnia základné potreby dieťaťa. Ich protikladom sú rodičia, ktorí sa niekedy označujú ako helikoptérovi, kosačkoví⁶ alebo matky-tigrice⁷.

Zatiaľ čo helikoptérovi rodičia sú pripravení zasiahnuť vždy, keď má ich dieťa problém, kosačkoví prebíjajú cestu, po ktorej ich potomok ide. Potom sú tu ešte matky-tigrice, ktoré prísne vychovávajú tvrdého jedinca bez emocionálnej podpory. Podobný prístup potom zvolia aj pri používaní digitálnych technológií. Buď ich silne ochraňujú, nastavujú rodičovské kontroly, nedovolia im stretávať sa s kamarátmi z rodín, ktoré majú liberálny prístup k digitálnym technológiám, alebo, naopak, budujú odolnosť svojich detí tým, že ich vystavia rizikám internetu. Technológie predstavujú výzvu, ako balansovať medzi týmito dvoma prístupmi a ako zvoliť takú cestu, ktorá naučí láskavému používaniu technológií a spôsobu ochrany svojej duševnej pohody online.

S výskytom kyberšikanovania sa natíska pojem morálna panika. Rôzne prieskumy ukazujú, že so šikanovaním online sa stretávajú deti v školách relatívne pravidelne. Čím sú deti staršie, tým je väčšia pravdepodobnosť, že sa s daným javom stretli, či už v role cieľ útoku, prizerajúceho sa alebo nebodaj ubližujúceho⁸.

⁶ <https://eduworld.sk/cd/eliska-herinkova/5899/kosackovi-rodicia-experti-su-presvedceni-ze-svojim-detom-skodia>

⁷ <https://www.apa.org/monitor/2013/09/tiger-parenting>

⁸ Izrael, P., Holdoš, J., Ďurka, R., Hasák, M. Správa z výskumu EU Kids Online IV na Slovensku – Slovenské deti a dospievajúci na internete. Katolícka univerzita v Ružomberku (2020)

Ako hlavný zdroj uvádzajú ubližovanie tvárou v tvár. Komunikačné platformy a sociálne siete sa neuvádzajú ako nástroj šikanovania, alebo aspoň nie v takej miere, ako si my, dospelí, myslíme⁹. Či je to už preto, lebo sa tam skutočne správajú lepšie než očakávame, alebo nepovažujú niektoré výrazy za ubližujúce, alebo sa kyberšikanovanie tak znormalizovalo, že im jednoducho neprekáža.

Kyberšikanovanie sa nesmie stať sociálnou normou, tak ako sa ním nesmú stať iné psychopatologické javy a nežiaduce fenomény¹⁰, akými sú napríklad záškoláctvo, látkové a nelátkové závislosti, poruchy príjmu potravy, gambling či závislosti od informačno-komunikačných technológií. Štatistiky ukazujú, že životná úroveň sa pravidelne zlepšuje, vzdelanie je dostupné čoraz väčšiemu počtu obyvateľov na Zemi, klesá detská mortalita a podmienky na zdravý vývoj detí sú priaznivejšie¹¹.

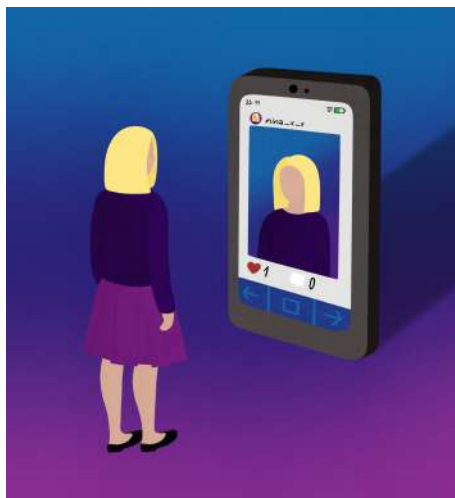
Avšak, alarmujúce hlasy ukazujúce na sociálne siete výlučne ako na nástroj zla, ktorý umožňuje kyberšikanovanie či iné nekalé praktiky, dostávajú poľahky priestor aj v populárnych médiách. Konšpiračné zoskupenia napríklad s obľubou šíria tvrdenia, že ľudstvo a jeho vývoj prostredníctvom internetu manipulujú niektoré svetové osobnosti či krajiny.

Internet tak môže byť jednotlivcami či skupinami vnímaný doslova ako hrozba pre spoločenské normy či záujmy spoločnosti ako takej. Táto hrozba sa zobrazuje v médiách zjednodušeným, symbolickým spôsobom, ktorý je pre širokú verejnosť rýchlo rozpoznateľný. Digitálne platformy a sociálne siete sa tak stali tiež významnými prostriedkami a nástrojmi na vyvolávanie častokrát neopodstatnenej morálnej paniky.

⁹ Záverečná správa k pilotnému ročníku programu Škola bez nenávisti 2018/2019 z pohľadu expertov, Iuventa (2019)

¹⁰ HETTES, M. – MATEJOVIČOVÁ, R. – ŠKORECOVÁ, O. Sociálno-patologické javy a ich vplyv na život. Zborník z odbornej konferencie (2015)

¹¹ Hans Rosling, Ola Rosling, Anna Rosling Rönnlund, Factfulness, Londýn (2018)

Na druhej strane, s ich rozšíreným používaním sa vyplavila na povrch úzkosť zo zraniteľnosti detí, ktoré sú vystavené online predátorom, sextingu, kyberšikanovaniu či pornografickému obsahu. Mladí ľudia sú prezentovaní ako tí nedisciplinovaní so sklonom k patológiám, pričom sociálne siete sú označované za popredného vinníka. Počas útokov na Biely dom v januári 2021 boli označované sociálne siete za nástroj mobilizácie útočníkov. Podobne to bolo aj v Anglicku v roku 2011, keď tínedžerské gangy využívali digitálnu komunikáciu, aby sa vyhli orgánom, prezentovali svoje nezákonné konanie a koordinovali protispoločenské správanie svojej skupiny.

Negatívne boli digitálne médiá a online hry vnímané aj pri mnohých masových strelbách na nevinné obyvateľstvo. To vyústilo do pokusov spoločnosti o sprísnenie dohľadu a kontroly nad online platformami¹². Európska únia sa zamerala na tvorbu legislatívy, ktorá bude konanie sociálnych sietí regulovať viac¹³. Základom, z ktorého budú aj nasledu-

¹² James P Walsh, Social media and moral panics: Assessing the effects of technological change on societal reaction, Canada (2020)

¹³ vid' Akt o digitálnych službách

júce právne normy vychádzať, však nesmie byť morálna panika. Je príznačné, že tí, ktorí broja proti sociálnym sieťam, často využívajú práve tie technológie, ktoré odsudzujú.

Kritici sociálnych sietí spomínajú informačné bubliny. Tie nás podľa nich uzatvárajú do vákua, ktoré nás utvrdzuje v našich názoroch. Nepreniknú k nám tak postoje odlišné od tých, ktoré si už v sebe nesieme, lebo ich prechádzame filtrom vlastných hodnôt a vízií. Digitálne platformy tým, že umožňujú používateľom zostať uzatvorení v rámci svojich preferovaných skupín a videnia reality, skresľujú chápanie sociálnych problémov. Click-bait, naháňanie lajkov a interakcie za každú cenu prispievajú k polarizácii spoločnosti. Nafúknutím viditeľnosti vznetlivého obsahu sociálne médiá mobilizujú nevraživosť voči spoločnému nepriateľovi. Tváriac sa ako zástancovia slobody prejavu ponechávajú na svojich stránkach nepravdivé správy a dezinformácie, ktoré často ohrozujú ľudské zdravie. Tieto zdroje ukazujú na pôvodcov morálneho úpadku či tých, ktorých za nich považujú.

Vyvolávajú paniku. Morálna panika je postavená na šírení správ masmédiami. Dnes sociálne siete podstatne rozšírili cesty, ako sa panické správy dostanú k ich používateľom. Ak ste sa pri čítaní týchto riadkov cítili pohoršene a máte pocit, že by bolo potrebné sociálne siete zregulovať, zbystrite pozornosť. Dostávame sa do bludného kruhu, keď popisujeme, ako sociálne siete prispievajú k šíreniu morálnej paniky a zároveň pomenovávaním týchto javov prispievame k poburovaniu voči sociálnym sieťam. Čiže keď nabudúce začujete iných rodičov, ako „na internete písali“ o drzej generácii mladých, o mladých závislých od mobilných telefónov či na pornografii, je dôležité uvedomiť si, že to môže byť len ukážkou tendencie podporovať morálnu paniku. Overené prieskumy prinášajú pozitívne informácie o dobrých účeloch používania internetu a pár hystericky ladených článkov alebo filmov na tom nič nemení. Zmeniť sa môže jedine naše vnímanie problematiky, ktorá prispeje k súhlasu s reguláciou internetu tak, ako ho poznáme.

CHRÁNIŤ ALEBO ZABRAŇOVAŤ?

Detstvo je vek nevinnosti, ako hovorí Rousseau, dôležitým útočiskom v živote všetkých ľudských bytostí pred tým, ako ich postretne tvrdá realita a nebezpečenstvá dospelosti. Veril, že vek nevinnosti by mal byť chránený za každú cenu.

Mary Aiken

Digitálne médiá iba poskytujú ďalší mechanizmus nadväzovania kontaktov. Čo spravíme s tými kontaktami ďalej, je na rozhodnutí a konaní samotného človeka. Ak naše dieťa dostane prostredníctvom sociálnej siete nevyžiadaný kontakt, je ďalej v našej moci, moci dieťaťa a rodiča, ako s týmto kontaktom naloží. Zablokovanie, nahlásenie kontaktu sociálnej siete ako podozrivý, ignorovanie - to sú všetko zvolené stratégie reakcie.

Pomenovanie nášho konania nie je samoučelné. Keď zvolená stratégia riešenia nevyžiadaného kontaktu dostane meno, napríklad ignorovanie, podporujeme tým vlastný aktívny prístup k manažovaniu sociálnych sietí a toho, čo prinášajú. Dunbar hovorí, že existuje jednotný vzorec a ten sa zakaždým zhruba upraví na trojnásobok - päť blízkych, podporných priateľov, 15 dobrých priateľov, 50 tvoriacich aktívnu alebo uzatvorenú skupinu a 150 ľudí z osobnej siete alebo skupiny.

Tiež predpokladá, že počty budú pokračovať aj naďalej - 500 známych a 1 500 ľudí, ktorých by ste vedeli menovať. Avšak pozície našich priateľov nie sú nemenné. Posúvajú sa v závislosti od toho, ako sa vyvíja náš život, ako meníme prácu, ukončujeme vzdelanie, alebo sa

presídľujeme do iných miest. Online priateľstvá môžu prechádzať do reálneho života a fyzickým odlúčením sa zase naši skutoční priatelia môžu stať už len tými facebookovými. Ľudia používajú sociálne siete na udržanie kontaktov v skutočnom živote. Silu vzťahu definujú na základe obsahu a frekvencie konverzácie. Pre silný vzťah nie je dôležité číslo, ale kvalita. Vybudovanie emocionálne blízkeho vzťahu si vyžaduje vysoké vstupné náklady na čas a energiu. To prirodzene ľudí obmedzuje vo vytváraní blízkych vzťahov.

Vďaka sociálnym sieťam je dnes oveľa jednoduchšie nadviazať viac kontaktov, ktoré patria do vonkajšej vrstvy nášho spoločenského života. S týmito známymi máme slabé väzby. **Sociálne siete však majú schopnosť meniť pozície týchto priateľstiev.** V kľúčových situáciách môžu blízki priatelia z vnútorných vrstiev, ktorí majú poskytovať rôzne druhy podpory, chýbať z rôznych dôvodov. Sú napríklad fyzicky vzdialení alebo v inej finančnej situácii.

Zatiaľ čo priatelia vo vonkajších vrstvách sú k dispozícii na jeden klik. Slabé väzby sa zrazu môžu stať silnými vďaka neustálej dostupnosti. So zvyšujúcim sa priemerným počtom priateľov na Facebooku môžu byť používatelia čoraz viac zmätení o hraniciach medzi vrstvami, čo vedie k ich nevyváženému rozloženiu času na socializáciu. Deti zároveň nemusia byť schopné rozpoznať, do ktorej vrstvy priateľov niektorý kamarát patrí, čo môže podnietiť neprimerané správanie, či už príliš priateľské, alebo naopak odmerané až neslušne odmietavé.

Generačné rozdiely, ktoré cítime pri používaní sociálnych sietí akosi prirodzene, potvrdzujú aj prieskumy. Počet priateľov mladých vo veku 18-24 rokov je väčší ako ten, ktorý majú ľudia vo veku 55 rokov a viac¹⁴. Pre dnešných tínedžerov, ktorí sa narodili v čase sociálnych sietí, sa digitálne vzťahy môžu javiť rovnako zmysluplné ako analógové. Bežný mladý človek vyrastajúci v civilizácii nepozná život bez inter-

¹⁴ Arnaboldi, V., Passarella, A., Conti, M. & Dunbar, R.: Online Social Networks: Human Cognitive Constraints in Facebook and Twitter Personal Graphs, Elsevier (2015)

netu. V hypotéze sociálneho mozgu teda pre mladých môže fyzický kontakt byť menej význačný ako pre ich rodičov, ktorí si vytvárali sociálne vzťahy vo formatívnom období v offline svete. Naše očakávania od dospelých priateľstiev online tiež budú iné ako od tých v offline. Neočakávame, a možno ani nepredpokladáme, že prežijú desaťročia, že nás vypočujú, keď nám bude ťažko, alebo udržia tajomstvo.

Ak deti začnú svoj online život priskoro, pri jeho manažovaní používajú stratégie vlastné ich vývinu. Deti do veku 11 rokov dôverujú viac dospelým ako iným deťom. V období 12 – 14 rokoch, teda nástupom puberty, sú pre deti dôležitejší ich rovesníci a ich názor. V tomto období dôverujú názoru iných mladých ľudí viac ako dospelým¹⁵.

Rané dospievanie je rozhodujúcou fázou, v ktorej jednotlivci začínajú spochybňovať autoritu a skúsenosti dospelých a kladú vyššiu hodnotu na názory ostatných tínedžerov ako na názory dospelých. Vysvetlením tohto trendu môže byť zvýšená normatívna zhoda u mladých dospievajúcich, ktorí kladú osobitný dôraz na prijatie v skupine rovesníkov. Majú teda rodičia prestať usmerňovať svoje dieťa pri spravovaní svojho online života? Má to vôbec zmysel, keď s nástupom adolescencie sa stavia voči rodičovskej autorite?

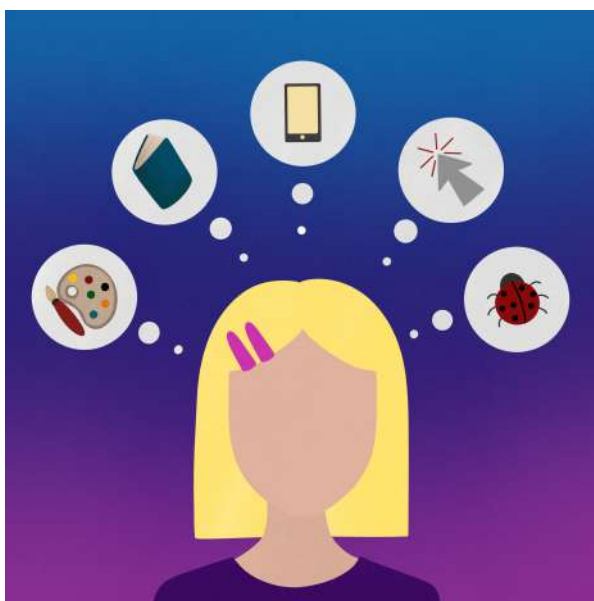
Viacere programy neformálneho vzdelávania alebo progresívnych škôl využívajú aj rovesnícke prístupy. Rovesnícky prístup dáva priestor rásť mladým ľuďom, odovzdať odkaz svojim vrstovníkom spôsobom kultúrne a sociálne prijateľným v danej skupine a možno aj ukázať sa skupine dospelých ako niekedy hrozivej autorite v inom svetle.

Múdry dospelý, či už v role učiteľa alebo rodiča, využije práve rovesnícky prístup. Keď majú rovesníci na dieťa silnejší formatívny vplyv ako rodičia, je dobré skamarátiť sa s kamarátmi vlastných detí. Tí, berúc do úvahy Dunbarove tvrdenia, by mali hrať výraznejšiu úlohu

¹⁵ Lisa Knoll, et al: "Social Influence on Risk Perception During Adolescence" v Psychological Science (2015)

v živote našich detí ako priatelia z vonkajších vrstiev spoločenského života alebo iné, dospelé vzory v postavách influencerov.

Samozrejme, to neznamená, že máte preniesť zodpovednosť pri usmerňovaní výchovy vašich detí na ich rovesníkov. Rodič či opatrovník je morálne i právne zodpovedný za výchovu dieťaťa, a to i pri používaní nástrojov informačno-komunikačných technológií.

KTO SA BOJÍ UMELEJ INTELIGENCIE?

Umelá inteligencia je pri koreňoch epochálnej zmeny, ktorú prežívame. Robotika môže umožniť lepší svet, ak sa spája so spoločným dobrom. Pretože ak technologický pokrok zväčšuje nerovnosti, nie je skutočným pokrokom.

Budúce progresy sa musia zameriavať na rešpektovanie dôstojnosti ľudskej osoby a stvorenstva. Modlíme sa, aby pokrok robotiky a umelej inteligencie bol vždy v službe človeku... môžeme povedať „aby bol ľudský“.

Pápež František

Strojové učenie a umelá inteligencia je naša prítomnosť, nie budúcnosť, ako nás správne upozorňuje pápež František. Technológie sú v jadre všetkých veľkých zmien. Už to nie je len priemysel 4.0. Umelá inteligencia je hýbateľom veľkých zmien a hlavným činiteľom socio-ekonomického rozvoja v globálnom meradle¹⁶.

Ak bolo doteraz zmierňovanie rizík online bezpečnosti, ktorým dnes naše deti čelia - ako napríklad kyberšikanovanie, sexuálni predátori, sextortion, phishing alebo nutkavé nadužívanie internetu a služieb s ním spojených - pre rodičov najvyššou prioritou, neistota okolo digitálnych technológií pre nich vytvorila nové výzvy v tom, ako sa ich deti rozvíjajú a ako sa pozerajú na seba a na svet okolo nich. Digitálne technológie svojimi algoritmami ovplyvňujú to, čo naše deti vidia na internete. Prirodzene, najľahšou cestou by bolo zakázať danú službu,

¹⁶ Opportunities of Artificial Intelligence, European Union (2020)

no tým by sme zároveň obmedzili prístup k informáciám a praktickej skúsenosti. Vhodný rodičovský prístup je opäť – náročný na čas, informácie a ich spracovanie.

Ako je prirodzenou úlohou rodiča sprevádzať svoje dieťa životom, facilitovať prístup k informáciám, ktoré rodičia v dobrej viere považujú za vhodné, taktiež by mali odpovedať na potenciálne obavy a vedomosťami vyplňať miesta neistoty. Umelá inteligencia, ktorá vo filmoch dominuje človeku, svetu a vesmíru, nie je láskavá a chápaná.

Umelá inteligencia tak, ako ju prinášajú hollywoodskí tvorcovia, je najbystrejší a zákerný stvorením, ktorého jedinou túžbou je eliminovať človeka. Tieto predstavy ďaleko vzdialené realite však ukladajú kamienok po kamienku mozaiku nepriateľskej umelej inteligencie. Čo môžu spraviť rodičia preto, aby ich deti vyrastali v ovzduší technologickej nádeje a nie skepsy, či prinajhoršom strachu?

Deti ako špongia nasávajú vzory okolo nich. Zodpovedným správaním a aplikovaním princípov digitálneho občianstva rodičia nastavujú šablónu, ako sa môžu správať ich deti online. Cez slušnosť v diskusiách na sociálnych sieťach, uvedomovanie si svojej vlastnej digitálnej stopy a online reputácie a sprostredkovávanie týchto prístupov svojim deťom, im rodičia môžu pomôcť rozvíjať ich vlastnú odolnosť.

Rodič sa, ako sprievodca digitálnymi cestami detí, od útleho veku podieľa na voľnočasových ale i vzdelávacích činnostiach. Nie je hanba priznať hranice vlastnej zdatnosti a digitálnych zručností a objavovať nové poznatky a kompetencie spolu so svojimi deťmi.

Rodičovstvo má mnoho odrážok na zozname povinností a kamarátstvo s technológiami, online hrami a sociálnymi sieťami by tam malo patriť tiež. Avšak je múdre požiadať o radu, keď má rodič pocit, že tápe. Problémom v slovenskej realite je neexistencia odborného centra, ktoré by mohlo slúžiť ako referenčné stredisko pre pomoc pre rodičov pri online

nástrahách. Poradiť sa na sociálnej sieti, v komunite ostatných rodičov je prínosné pre porovnanie vlastného postoja alebo praxe, avšak je nevyhnutné, aby sa pravidlá používania digitálnych technológií a internetu odvíjali od odborných názorov postavených na dátach a výskume. A najmä, aby odrážali tempo vývoja technológií a mieru ich rizík.

Sylvain Duranton nás upozorňuje na riziko algokracie¹⁷. Ide o novú možnú formu byrokracie, kde algoritmy umelej inteligencie budú rozhodovať v kritických otázkach bez toho, aby mohol do týchto rozhodnutí zasiahnuť človek. Umelá inteligencia funguje na nastavených pravidlách, počiatočných dátach a následne učí sama seba. Dokáže robiť rozhodnutia oveľa rýchlejšie a presnejšie ako človek. Pomáha liečiť, súdiť, viesť autonómne auto.

V prípade, že sa budeme pri vyvíjaní umelej inteligencie držať Asimových zákonov robotiky, nemalo by mať ľudstvo obavy. Skutočne ich však nemá? Strach z budúceho vplyvu umelej inteligencie je prítomný už dnes. Viac ako 75 percent zo 7 000 opýtaných¹⁸ v bohatých krajinách vyjadrilo skutočné obavy z dopadu umelej inteligencie na pracovné príležitosti, na ochranu súkromie a rizika dehumanizovanej spoločnosti.

Opomenuli však iné, už aktuálne prítomné, dôvody na znepokojenie. Štúdie dokazujú, že umelá inteligencia môže byť predpojatá, keď vyhodnocuje prípady len na základe dát, ktoré sú jej dodávané¹⁹. Zaujatosť umelej inteligencie vychádza z údajov, ktoré sa používajú na vytvorenie jej algoritmov. To môže nakoniec vyústiť do diskriminácie a ďalších sociálnych dôsledkov rozhodnutí umelej inteligencie.

¹⁷ https://www.ted.com/talks/sylvain_duranton_how_humans_and_ai_can_work_together_to_create_better_businesses?language=en

¹⁸ Prieskum BCG-Ipsos Artificial Intelligence: Have No Fear The revolution of AI at work (2018)

¹⁹ <https://towardsdatascience.com/real-life-examples-of-discriminating-artificial-intelligence-cae395a90070>

V októbri 2019 vedci zistili, že algoritmus používaný na viac ako 200 miliónoch ľudí v nemocniciach v USA na predpovedanie, ktorí pacienti budú pravdepodobne potrebovať osobitnú lekársku starostlivosť, uprednostňovali bielych pacientov pred Afroameričanmi. Aj keď samotná rasa nebola premennou použitou v tomto algoritme, ďalšou premennou bola história nákladov na zdravotnú starostlivosť.

Dôvodili, že náklady sumarizujú, koľko zdravotných potrieb konkrétny človek potrebuje. Z rôznych dôvodov vykázali Afroameričania v priemere nižšie náklady na zdravotnú starostlivosť ako bieli pacienti v rovnakom stave. Vedci a daná sieť zdravotníckych zariadení následne spoluprácou znížili úroveň predpojatosti o 80 percent. Ďalším, až škandalóznym prípadom, bol model používaný v americkom súdnom systéme COMPAS²⁰.

Na základe údajov a zadaného algoritmu stanovuje pravdepodobnosť, či sa obžalovaný stane recidivistom. Avšak výsledkom bolo, že predpovedal dvakrát viac falošne pozitívnych recidivistov z afroamerických páchatel'ov (45 percent) ako bielych (23 percent). Aj v iných oblastiach zdanlivo favorizoval bielych páchatel'ov. Keďže je softvér chránený obchodným tajomstvom, viaceré následné štúdie boli robené s dátami, ktoré boli dostupné, bez toho, aby sa dostali priamo do kódu softvéru. Potvrdili však, že nastavený model môže byť zaujatý, pokiaľ ide o vek, rasu, pohlavie, ak sa tieto funkcie nepoužívajú ako vstup do modelu.

Existuje veľa kritérií spravodlivosti a môže byť nemožné uspokojiť ich kombináciu súčasne. Predsudky ľudí a nespravodlivosť v spoločnosti prenikajú do údajov používaných na školenie modelov strojového učenia. Aj bez použitia umelej inteligencie môžeme povedať, že pravdepodobnosť, aby sa niektorý z čitateľov tejto knihy dostal do zoznamu recidivistov v Spojených štátoch amerických, je veľmi nízka.

²⁰ [https://en.wikipedia.org/wiki/COMPAS_\(software\)](https://en.wikipedia.org/wiki/COMPAS_(software))

Avšak o prácu v Amazone sa môžu uchádzať viacerí. Diskriminačný algoritmus objavili personalisti v Amazone, keď zistili, že algoritmus, ktorý používali na vyhľadávanie a manažment nových zamestnancov, znevýhodňoval ženy.

Algoritmus bol totiž založený na počte životopisov predložených za posledných desať rokov, a keďže väčšina žiadateľov boli muži, algoritmus rýchlo zistil dominanciu mužov a myslel si, že je to faktor úspechu. Mimochodom, keby všetky technologické spoločnosti používali samoučiaci sa algoritmus na prijímanie nových zamestnancov, nízky podiel žien v tejto oblasti by sa, vzhľadom na aktuálne stavy v odvetví, dlhodobo udržiaval.

Keďže algoritmus Amazonu používal na zlepšenie svojej presnosti výsledky svojich vlastných predpovedí, uviazol v kruhu sexizmu voči kandidátkam²¹. A keďže údaje, ktoré sa používali na ich tréning, boli v určitom okamihu vytvorené ľuďmi, znamená to, že algoritmus zdedil aj nežiaduce ľudské stereotypy. Medzi nimi napríklad zaujatosť a diskrimináciu, ktoré predstavujú problém pri náboe už roky. Jednoducho, ich algoritmus sa vytrénoval tak, aby uprednostňoval mužov pred ženami.

Na to, že nás algoritmy ovplyvňujú už roky, upozorňujú experti dlhodobo. Zdanlivo aj v takých nevinných oblastiach ako výber hudby na YouTube alebo filmov na streamovacích službách. Štúdia²² o zobrazovaní reklám pracovných ponúk v technických a prírodovedných oblastiach ukázala, že algoritmy reklamu zobrazujú skôr mužom. Avšak nie preto, že na ňu kliknú skôr muži, ale preto, že inzercia pre cieľovú skupinu žien je nákladnejšia.

²¹ <https://www.imd.org/research-knowledge/articles/amazons-sex-ist-hiring-algorithm-could-still-be-better-than-a-human/>

²² Lambrecht, Tucker, Algorithmic Bias? An Empirical Study of Apparent Gender-Based Discrimination in the Display of STEM Career Ads, *Informs* (2019)

Keďže ceny reklám zameraných na ženy sú drahšie, algoritmus sa rozhodol zobrazovať reklamy radšej mužom. Reklamu produktu, článku alebo podujatia na základe optimalizácie ceny pri zobrazovaní si môže vyskúšať každý, kto spravuje účet organizácie alebo firmy na Facebooku.

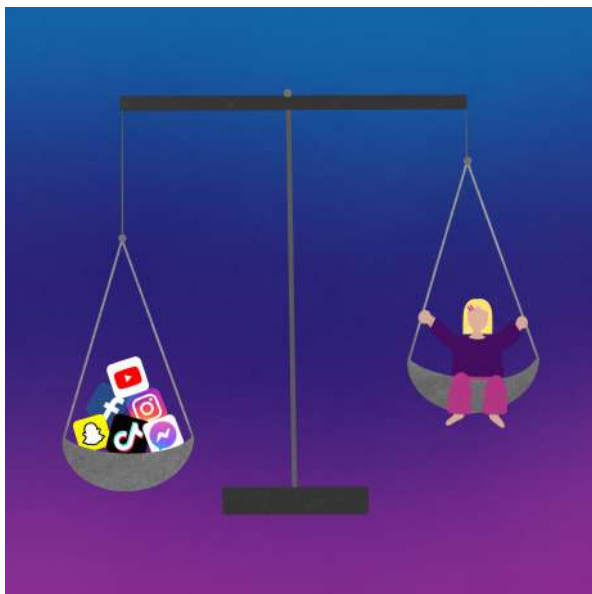
Prediktívne algoritmy môžu slúžiť ako diagnostika správania a pomáhajú nám pochopiť podstatu ľudskej chyby. Aj keď údaje, ktoré máme, boli v tomto ohľade trochu obmedzené, algoritmy pri použití väčšieho objemu dát by mohli poskytnúť nové poznatky o správaní. Pokrok v riešení týchto problémov si bude vyžadovať syntézu viacerých uhlov pohľadu - jednak metód strojového učenia a tiež behaviorálnych vied a ekonómie.

Objavujú sa tiež názory, že umelá inteligencia by nemala dostávať aktuálne dáta, ale dáta, ktoré by reprezentovali situáciu tak, ako by sme ju chceli mať. Skutočnosťou je, že svet v prvej štvrtine 21. storočia neposkytuje všetkým rovnaké podmienky na dôstojný život, vzdelanie či prácu. Ak stroju zadáme údaje o platových podmienkach tak, ako sú nastavené dnes, naučí sa, že ženy majú nižší plat ako muži²³. Následne bude podľa toho nastavovať platovú politiku.

Je utópiou očakávať, že všetci, minimálne v Európskej únii, dostanú v krátkom čase rovnaké príležitosti. Ak však máme údaje o nerovnostiach a nesúhlasíme s nimi, pri angažovaní umelej inteligencie sa musíme snažiť proaktívne zabezpečiť, aby konečný výsledok, rozhodnutie umelej inteligencie, nediskriminovalo konkrétnu skupinu ľudí. Namiesto toho má pomáhať vyrovnávať nerovnosti. Zásadu spravodlivosti, aby jednotlivci a skupiny neboli vystavení nespravodlivej zaujatosti, diskriminácii a stigmatizácii²⁴, požadujú aj legislatívcovia v Európskej únii. Bude to však stačiť?

²³ Tackling the gender pay gap: not without a better work-life balance, Publications Office of the European Union, (2019)

²⁴ Etické usmernenia pre dôveryhodnú umelú inteligenciu, Európska komisia (2019)

Viacerí technokrati sa z dôvodu možného zlyhania snažia z rozhodovacieho procesu vypustiť ľudský faktor. V prípade, že do rozhodovacieho systému nemôže zasiahnuť človek, stroj sa rozhoduje tak, že prečíta, spracuje a vyhodnotí vstupné dáta. Ani to však nezaručuje neomylnosť. Kľúčovou je spätná vysledovateľnosť rozhodnutí.

NETUŠILA SOM, ŽE MOJI ŽIACI SÚ TAKÍ ŠIKOVNÍ

Technológie nenahradia výborných učiteľov, ale technológie v rukách veľkých učiteľov môžu byť transformačné. Technológie nie sú len nástrojom. Môžu dať žiakom hlas, ktorý predtým nemali.

George Couros

Podľa Luptonovej (2015) digitálne platformy v 21. storočí nielenže podporujú, ale aj tvoria spoločenský život v bohatých spoločnostiach, pričom identity a vzájomné vzťahy jednotlivcov sú aspoň čiastočne kultivované prostredníctvom výpočtovej infraštruktúry. Avšak sociálne siete, ktoré výrazne ovplyvňujú individuálne pocity ale aj spoločenské dianie, sú len malou časťou digitálnej spoločnosti. Ňou sa rozumie moderná, pokroková spoločnosť, ktorá sa formuje v dôsledku prijímania a integrovania informačných a komunikačných technológií v domácom prostredí, v práci, vo vzdelávaní, záujmových činnostiach²⁵.

Digitálna spoločnosť sa evolučne vyvíja, vychádza z informačnej spoločnosti prostredníctvom intenzívneho využívania technológií a digitálnych médií, pričom internet je nielen informačným nástrojom, ale je priamo v centre tejto evolúcie. Sociálne siete sú však tým najbližším príkladom pre mnohých z nás. Facebook ako jedna z najznámejších sociálnych sietí, je postavený práve na princípe spoločenstva, zdieľaných záujmov a priateľstva. Je známe, že Facebook svoje algoritmy zobrazovania príspevkov neustále aktualizuje.

²⁵ Lokshina, Lanting a Durkin, Strategic Innovations and Interdisciplinary Perspectives in Telecommunications and Networking, IGI Global (2019)

Nastavenie, ktoré odporučíte svojim deťom teraz, o pár mesiacov už pre vaše potreby nebude optimálne. Aj ostatné známe a najrozšírenejšie siete ako YouTube, Instagram, Twitter alebo TikTok významne pozmenili, ako sa vytvárajú a vymieňajú informácie. Demokratizácia prišla prostredníctvom sociálnych sietí ku každému z nás, ale o to viac ju musíme chrániť.

Zdanlivo bez obmedzení dostáva každý z nás hlas, ktorý sa, pokiaľ bude dostatočne príťažlivou formou zobrazený, bude šíriť virálne ďalej. Štandardné masmédiá strácajú svoje prvenstvo ako zdroj informácií. Ak dnes učíme svoje deti, aby vždy uvádzali zdroje, odkiaľ čerpali informácie pri tvorbe školských заданий, zmenia sa aj požiadavky na zdrojovanie v budúcnosti? Počas pandémie koronavírusu sme boli svedkami toho, ako názory prezentované na sociálnych sieťach ovplyvňovali nálady v spoločnosti, politické vyhlásenia na Twitteri alebo Facebooku dali do pohybu občianske a politické sily.

Ako usmerníme naše deti? Majú alebo nemajú brať do úvahy tieto vyjadrenia a postoje, ak sa neobjavili v oficiálnych dokumentoch, publikáciách a vedeckých časopisoch? Vyrastá generácia, ktorá si formuje svoje postoje na základe počutého a videného na sociálnych sieťach, kde má právo zverejňovať obsah každý. Vyrastá generácia, ktorá si formuje svoje názory z nezazdrojovaných materiálov, v tom lepšom prípade, neoverených. Toto kladie veľké nároky na rodičov, na mediáciu zdrojov, ku ktorým sa ich deti dostanú, ale najmä na manažovanie voľne dostupného obsahu. Nie cez rodičovskú kontrolu, ale prostredníctvom iného, časovo oveľa náročnejšieho nástroja - diskusiou. Diskusiou o zdrojoch, ktoré formovali jeho názor, o tom, ako vplývali na neho, ako sa dieťa pri tom cítilo, keď čítalo dané informácie. Rozprávaním sa o tom, kde, na akom médiu danú informáciu videlo a v neposlednom rade aj v akom kontexte. Kontextualizácia je základným prvkom porozumenia javu. Aj keď sa môže zdať, že reflexia multidimensionalít daného javu či problému²⁶ sa na prvý pohľad črtá ako

²⁶ https://slovník-cizích-slov.abz.cz/web.php/slovo/kontextualizace#google_vignette

náročný proces, napomáha porozumeniu obsahu, ktorý sa dostáva k našim deťom. Kontextualizáciou sa z našich detí nestane dav follow-erov, kopírujúcich nekriticky konanie ostatných, prezentujúcich sa na sociálnych sieťach. Vyberajte svojim deťom tých, ktorí ich budú inšpirovať a nie ovplyvňovať.

Ako totiž upozorňuje Danah Boyd, virálnosť, teda rýchla a nepredvídateľná distribúcia obsahu, podporuje aj rozsiahlu virtuálnu socializáciu na internete. Cez rôzne kotvy a indexovanie komunikácie („páči sa mi to“, hashtags (#), zmienky (@)) spája priestorovo rozptýlených používateľov do komunít, ktoré zdieľajú nejaký záujem či identitu²⁷.

Niekedy spochybňujeme, či naše deti môžu skutočne nadviazať kamarátsky vzťah s niekým, koho spoznali vo fanúšikovskej skupine jeho obľúbenej kapely alebo na hráčskej platforme. Nie sú vedci, ktorí sa snažia dokázať, že skupina ľudí zdieľajúca niečo online sú v skutočnosti komunitou, len naivnými techno-utopistami, ktorých priťahuje humbuk technológií a informačného veku²⁸? Britský antropológ Dunbar tvrdí, že našu sociálnu skupinu nemôže tvoriť viac ako 150 ľudí. To známe Dunbarovo číslo je navrhované kognitívne obmedzenie počtu ľudí, s ktorými je možné udržiavať stabilné sociálne vzťahy. Také, v ktorých jednotlivec vie, kto je kto a aký vzťah má ku každému jednému z nich.

Rodičia môžu poľahky dosiahnuť toto číslo v živote offline. Do počtu 150 zarátajú svoju rodinu, rodinu svojho partnera, kolegov, vlastné terciálne sociálne skupiny, záujmové skupiny svojich detí, susedstvo. Objavujú sa názory, že aj online komunita fanúšikov v počte 50 000 môže vytvárať pocit komunity. Na to sa pozrel Dunbar so svojim tímom a zistil, že keď majú ľudia viac ako 150 priateľov na sociálnych sieťach, ide o bežnú vonkajšiu vrstvu kontaktov alebo kontakty s nízkou

²⁷ Dhiraj Murthy, Twitter: Social Communication in the Twitter Age, Cambridge (2013)

²⁸ Nessim Watson v Virtual Culture: Identity and Communication in Cybersociety, SAGE (2002)

interakciou. Nejde teda o priateľov. Zistili to podľa počtu zaslaných skupinových a súkromných správ. Na základe toho určili, aké rozsiahle a hlboké väzby používateľa so svojimi sociálnymi kontaktmi majú.

Najnovšie technologické vynálezy pri ich uvedení do života vždy vzbudzovali v ľuďoch nádej, ale i obavy. Či už hovoríme o aute alebo televízore. Televízia v čase svojho najväčšieho rozmachu bola braná ako príležitosť na rodinnú spolupatričnosť, avšak médiá, teda tlač, „predstavovali tento stroj ako druh moderného Frankensteina, ktorý hrozil, že sa otočí proti svojmu tvorcovi a naruší tradičný vzorec rodinného života“²⁹.

Televízia bola vinená za nadváhu svojich divákov, zhoršený zrak detí. Verejnoprávne televízie si uvedomovali svoju zodpovednosť za šírenie informácií a vzdelávania svojich divákov a vplyv na formovanie ich názorov. Začali vyrábať napríklad vzdelávacie relácie, ktoré popularizovali vedu a výskum a priniesli tak pred časom internetu informácie aj z geo-politických oblastí, ku ktorým bežný občan nemal prístup. Štáty aj medzinárodné inštitúcie a zoskupenia investujú čoraz viac zdrojov do technológií s nádejou, že zvýšia kvalitu ľudského života, predĺžia ho, pomôžu nám viac chápať náš ekosystém, no najmä že vytvoria nové príležitosti na vzdelávanie detí i dospelých.

Ak bolo objavenie kníhtlače považované za najväčší príspevok k demokratizácii informácií, internet a nové technológie posunuli hranice prístupu najširších mas do pred pár desaťročiami nevídaných rozmerov. Dnes sa výskum o prínose digitálnych technológií môže zamerať aj na jednotlivé aspekty ich používania, a preto si môžeme prečítať rovnaké množstvo argumentov podporujúcich používanie technológie ako i protiargumentov³⁰. Ak niekto hovorí, že sociálne siete zničili ich život, že sa cítili, akoby nemohli slobodne dýchať, keď

²⁹ Lynn Spigel, *Make Room for TV: Television and the Family Ideal in Postwar America*, University of Chicago Press (2013)

³⁰ www.procon.org

ich používali, druhí sa cítia spojení so svojimi vrstovníkmi. Naopak, ak nemajú prístup na sociálne siete, cítia sa obmedzovaní a trpia nedostatkom kontaktu.

Rodičom na jednej strane rôzne zdroje radia, aby obmedzovali počet hodín, ktoré ich deti trávajú online, na druhej strane spoločnosť vyžaduje, aby si ich deti osvojili digitálne zručnosti. Rozporuplný prístup k manažovaniu používania technológií je akoby inherentný. Rodič cíti, že potrebuje prepojiť svoje dieťa viac s okolitým prostredím a prírodou. Uvedomuje si zároveň, že na cestu do prírody použije navigáciu v telefóne, spolu robia fotografie mobilným telefónom, prípadne prostredníctvom smartfónu zaplatia účet.

Zapíše dieťa na krúžok, aby sa dieťa mohlo venovať záujmu mimo internet, no spolu sledujú účet obľúbeného športovca na sociálnej sieti alebo si spolu vyhľadávajú videá k predmetu záujmu dieťaťa. Štandardy dobrého rodiča nie je možné splniť, pokiaľ sú hodnotené prizmou vlastného pohľadu na internet. Ten, kto namiesto príležitostí vidí riziká, môže svojmu dieťaťu zbytočne odopierať prístup k technológiám. Naopak, ten, kto dáva prominentnejšie miesto nádeji, ktorú digitálne technológie v sebe nesú, môže podceňiť prítomné nebezpečenstvá.

ZÁVER

Počas písania tejto publikácie som si uvedomila, aké náročné bolo pre mňa podporiť moje názory vyváženými faktami. Napriek tomu, že ovládam princípy kritického myslenia a pri výbere argumentov som zvažovala možné konfirmačné skreslenie, nemôžem vylúčiť, že aj na predchádzajúcich stránkach sa prejavilo katatýmne myslenie. Našu prítomnosť a budúcnosť budú vždy ovplyvňovať kultúrne, politické, ekonomické, klimatické faktory a predovšetkým naše etické princípy. Naše kultúrne a historické pozadie bude ovplyvňovať naše rozhodnutia a chápanie priorít, pričom tieto priority sa líšia v jednotlivých kultúrach.

Niekedy zistíme, že i v priestore malého Slovenska existujú jednotlivci či skupiny, ktoré ochranu detí na internete majú postavenú tak vysoko, že deťom zabránia prístupu k informáciám, alebo naopak také, ktoré pre vidinu zisku využijú prostredie internetu na rozširovanie materiálu zobrazujúceho sexuálne zneužívanie detí. Dynamika politiky sa dnes v dobe online demokracie odvíja od kultúrno-etických východísk a stanovenia strategických priorít či legislatívy. Ekonomika takmer všetkých hospodárstiev sveta je prepojená a globálna.

Ak sa zamýšľame nad budúcnosťou našich detí a chceme vystavať rámce bezpečnosti online, naše rozmýšľanie by malo vychádzať z meniacej sa, vzájomne prepojenej, multilaterálnej a systémovej reality. Len kultúra plánovaného, vedomého a zodpovedného prístupu k rodičovstvu, digitálnym technológiám a online svetu môže reagovať na nepredvídateľné situácie, ktoré sú našou prítomnosťou.

BIBLIOGRAFIA

Sonia Livingstone a Alicia Blum-Ross, Parenting for a Digital Future (2020)
Oxford 2020

Tools for Today's Digital Parents, Family online safety institute, 2020

<https://www.apa.org/monitor/2012/07-08/ce-corner>

Mária Bačíková, Psychológia rodičovskej kontroly v dospievaní, Univerzita P. J. Šafárika (2019)

Thomas G. Power, Parenting Dimensions and Styles: A Brief History and Recommendations for Future Research, in Childhood Obesity (2013)

<https://eduworld.sk/cd/eliska-herinkova/5899/kosackovi-rodicia-experti-su-presvedceni-ze-svojim-detom-skodia>

<https://www.apa.org/monitor/2013/09/tiger-parenting>

Izrael, P., Holdoš, J., Ďurka, R., Hasák, M. Správa z výskumu EU Kids Online IV na Slovensku – Slovenské deti a dospievajúci na internete. Katolícka univerzita v Ružomberku (2020)

Záverečná správa k pilotnému ročníku programu Škola bez nenávisťi 2018/2019 z pohľadu expertov, luventa (2019)

HETTEŠ, M. – MATEJOVIČOVÁ, R. – ŠKORECOVÁ, O. Sociálno-patologické javy a ich vplyv na život. Zborník z odbornej konferencie (2015)

Hans Rosling, Ola Rosling, Anna Rosling Rönnlund, Factfulness, Londýn (2018)

James P Walsh, Social media and moral panics: Assessing the effects of technological change on societal reaction, Canada (2020)

Arnaboldi, V., Passarella, A., Conti, M. & Dunbar, R.: Online Social Networks: Human Cognitive Constraints in Facebook and Twitter Personal Graphs, Elsevier (2015)

Lisa Knoll, et al: "Social Influence on Risk Perception During Adolescence" v Psychological Science (2015)

Opportunities of Artificial Intelligence, European Union (2020)

https://www.ted.com/talks/sylvain_duranton_how_humans_and_ai_can_work_together_to_create_better_businesses?language=en

Prieskum BCG-Ipsos Artificial Intelligence: Have No Fear The revolution of AI at work (2018)

<https://towardsdatascience.com/real-life-examples-of-discriminating-artificial-intelligence-cae395a90070>

[https://en.wikipedia.org/wiki/COMPAS_\(software\)](https://en.wikipedia.org/wiki/COMPAS_(software))

<https://www.imd.org/research-knowledge/articles/amazons-sex-ist-hiring-algorithm-could-still-be-better-than-a-human/>

Lambrecht, Tucker, Algorithmic Bias? An Empirical Study of Apparent Gender-Based Discrimination in the Display of STEM Career Ads, Informs (2019)

Tackling the gender pay gap: not without a better work-life balance, Publications Office of the European Union, (2019)

Etické usmernenia pre dôveryhodnú umelú inteligenciu, Európska komisia (2019)

Lokshina, Lanting a Durkin, Strategic Innovations and Interdisciplinary Perspectives in Telecommunications and Networking, IGI Global (2019)

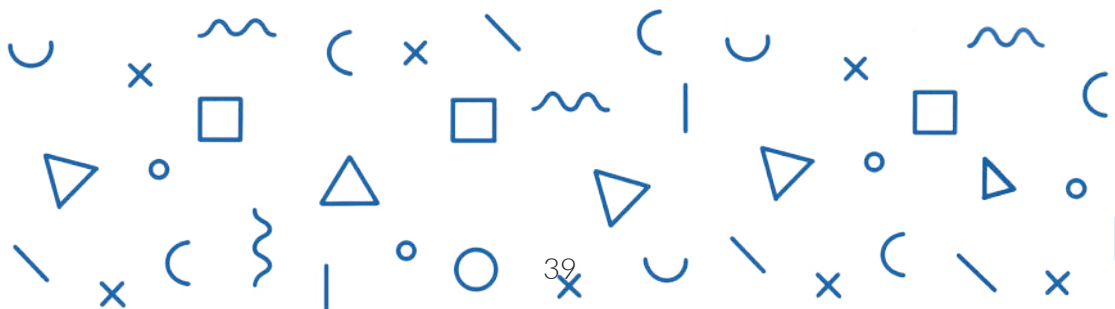
https://slovník-cizích-slov.abz.cz/web.php/slovo/kontextualizace#google_vignette

Dhiraj Murthy, Twitter: Social Communication in the Twitter Age, Cambridge (2013)

Nessim Watson v Virtual Culture: Identity and Communication in Cybersociety, SAGE (2002)

Lynn Spigel, Make Room for TV: Television and the Family Ideal in Postwar America, University of Chicago Press (2013)

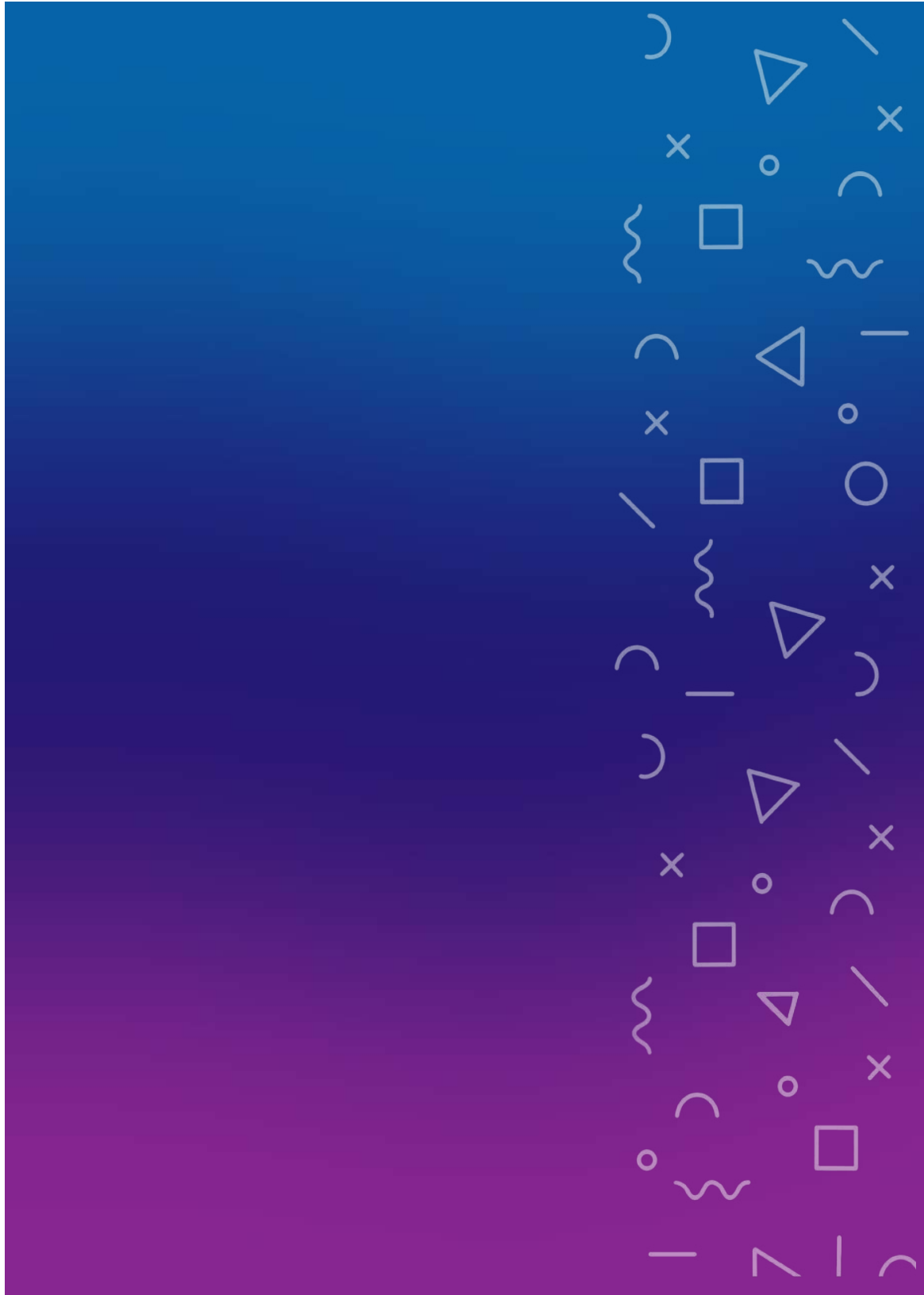
www.procon.org

Viac informácií o tejto problematike nájdete na:

<https://digiq.sk>

<https://www.cyber4kids.sk>

AKO NA TECHNOLOGIE V RODINE

ROZPRÁVAME SA

REŠPEKTUJEME
názory dieťaťa

ZAÚJÍMAME SA
*o aplikácie a hry,
ktoré používa dieťa*

NASTAVÍME
PRAVIDLÁ

SNAŽÍME SA
nepanikáriť

PONÚKNEME
ALTERNATÍVU

SKÚSIME ÍSŤ
vzorom aj online

VRÁTIME SA
ku kroku jedna :)